

El moviment independentista català, més enllà de la identitat i els càlculs econòmics*

Teresa Bladé Costa
Universitat de Barcelona

Resum

El moviment independentista català ha viscut una expansió sense precedents en els darrers anys. En la literatura sobre nacionalisme i processos secessionistes, s'acostuma a considerar la identitat nacional i els càlculs econòmics com els principals factors de suport a la independència. En aquest article, però, s'intenta aportar nous factors explicatius situant el moviment en el context del cicle de protesta desencadenat per la crisi, que ha suposat l'aparició i la revitalització de tota una sèrie de xarxes i discursos que es caracteritzen per una voluntat de trencament amb l' statu quo. Es considera que això ha esdevingut una oportunitat política per a l'expansió del moviment més enllà dels cercles nacionalistes i independentistes tradicionals, ja que els nous marcs rupturistes que s'han estès entre la població connecten amb l'orientació política i els marcs de significat de l'independentisme, que al seu torn han esdevingut més inclusius i transversals.

Paraules clau: independentisme, Catalunya, crisi econòmica, cicle de protesta, moviments socials

Resumen

El movimiento independentista catalán ha vivido una expansión sin precedentes en los últimos años. En la literatura sobre nacionalismo y procesos secesionistas, se suele considerar la identidad nacional y los cálculos económicos como los principales factores de apoyo a la independencia. En este artículo, sin embargo, se intenta aportar nuevos factores explicativos situando el movimiento en el contexto del ciclo de protesta desencadenado por la crisis, que ha supuesto la aparición y revitalización de toda una serie de redes y discursos que se caracterizan por una voluntad de ruptura con el statu quo.

* Article basat en el treball final del Màster d'Investigació en Sociologia de la Universitat de Barcelona, presentat l'octubre de 2014.

quo. Se considera que esto ha representado una oportunidad política para la expansión del movimiento más allá de los círculos nacionalistas e independentistas tradicionales, ya que los nuevos marcos rupturistas que se han extendido entre la población conectan con la orientación política y los marcos de significado del independentismo, que a su vez se han vuelto más inclusivos y transversales.

Palabras clave: independentismo, Cataluña, crisis económica, ciclo de protesta, movimientos sociales

Abstract

The Catalan independence movement has experienced an unprecedented expansion in the last years. In the literature on nationalism and secessionism, national identity and economic calculations are usually considered to be the main factors for supporting independence. Nevertheless, this paper tries to provide new explanations setting the movement in the context of the protest cycle triggered by the crisis, which has involved the emergence and revitalization of networks and discourses characterized by a will of rupture with the status quo. It is considered that this has become a political opportunity for the expansion of the independence movement beyond the traditional nationalist circles, since the new rupturist frames that have spread among the population connect with the political orientation and frames of the movement, that in turn have become broader and more inclusive.

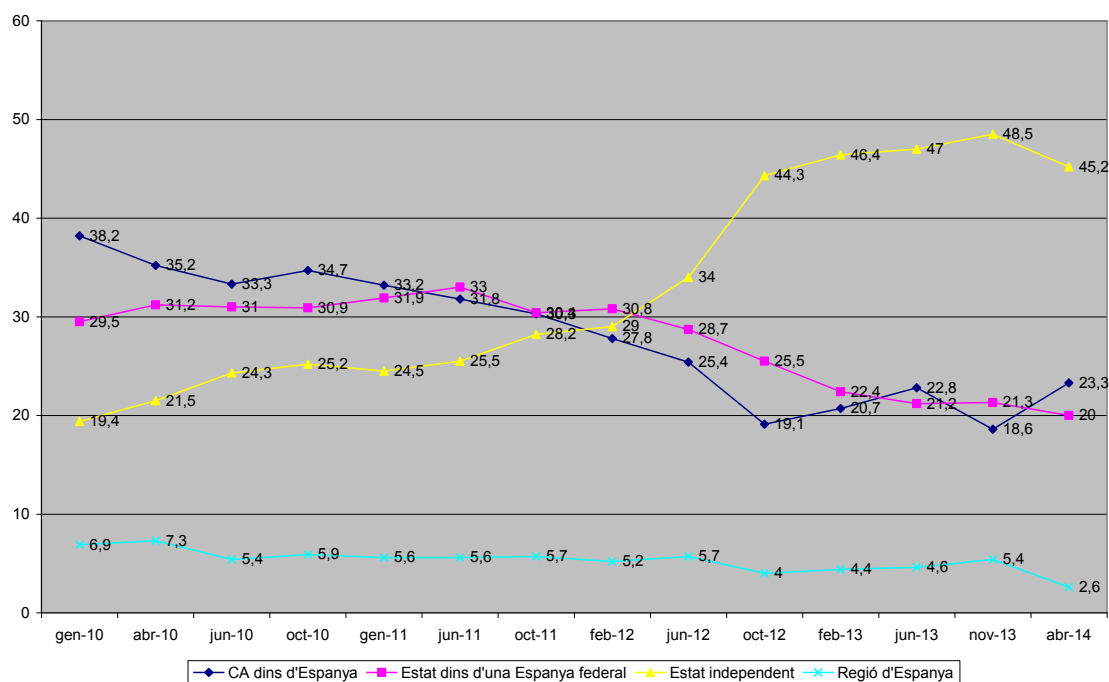
Keywords: independence movement, Catalonia, economic crisis, protest cycle, social movements

Introducció

El suport a la independència per part d'un ampli percentatge de la població catalana és un fenomen molt recent, ja que el catalanisme polític ha estat un corrent principalment autonomista o federalista fins fa pocs anys. Es pot considerar que l'independentisme s'articula com a veritable moviment social a partir de l'any 2006, quan una part significativa de la població catalana

comença a manifestar-se i a mobilitzar-se demanant el dret a decidir el seu futur arran de la reforma de l'Estatut d'Autonomia (Líndez, 2013: 92). El moviment va aconseguir els seus primers èxits amb la celebració de les consultes sobre la independència que es van dur a terme a diversos municipis catalans entre el 2009 i el 2011. No obstant això, el suport de la població catalana a la creació d'un Estat independent només va començar a créixer de manera constant a partir del 2010 i va ser únicament a partir del 2012 que va arribar a superar l'autonomisme i el federalisme com a opció política preferida de la població catalana, tal com es pot observar en el gràfic següent.

Gràfic 1. Evolució del suport de la població catalana a diverses opcions d'encaix de Catalunya a Espanya (en %), gener 2010 - abril 2014

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta «Creu que Catalunya hauria de ser...?» dels baròmetres d'opinió política del Centre d'Estudis d'Opinió.

A l'hora d'analitzar aquesta evolució, cal tenir en compte que el 2010 és l'any en què el Tribunal Constitucional va dictar la sentència sobre el nou Estatut d'Autonomia, que va provocar la primera manifestació multitudinària a favor del dret a decidir, amb el lema «Som una nació. Nosaltres decidim». D'altra banda, també cal recordar que el 2010 va ser l'any d'inici de les polítiques d'austeritat

a Espanya, que es van intensificar al llarg del 2011, any en què va esclatar el moviment dels indignats. El 2012 va ser un any de grans protestes massives contra les polítiques d'austeritat, les retallades socials i la reforma laboral del Partit Popular, que havia guanyat les eleccions el novembre de 2011. Aquell any es van produir dues vagues generals (el 29 de març i el 14 de novembre), un fet insòlit en la història recent d'Espanya, així com la primera gran manifestació per la independència l'11 de setembre, convocada per la recentment constituïda Assemblea Nacional Catalana sota el lema «Catalunya, nou Estat d'Europa». Poc després d'aquesta manifestació, el president català, Artur Mas, va anunciar l'avançament de les eleccions autonòmiques al 25 de novembre, de les quals va sorgir una majoria parlamentària a favor de l'Estat propi.

Tot i que la majoria d'autors coincideixen a considerar com a principal detonant de l'ascens de l'independentisme la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut, cal recordar que, malgrat la gran manifestació que es va produir en resposta a aquesta sentència el 2010, la manifestació de la Diada de l'any següent només va aplegar unes 10.000 persones i no va ser fins al 2012 que la creació d'un Estat independent es va convertir en l'opció política preferida de la població catalana. És per això que, més enllà de la crisi relacional oberta entre l'Estat i Catalunya arran de la reforma de l'Estatut, molts analistes s'han referit també a la dinàmica de la crisi econòmica com un factor determinant de la gran mobilització independentista en els darrers anys (p. ex., Líndez, 2013; Subirats i Vilaregut, 2013; Gagnon i Sanjaume, 2014; Abella, 2014).

Els principals factors de suport a l'independentisme en la recerca acadèmica: la identitat i els càlculs econòmics

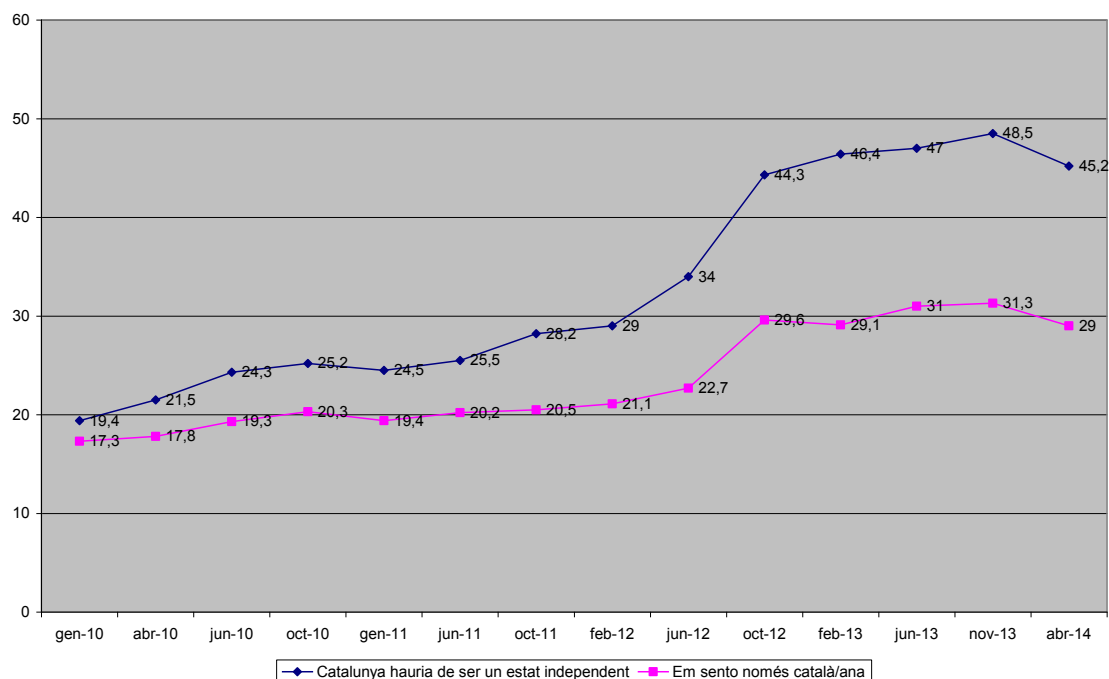
Identitat i independència

En la literatura sobre nacionalisme i processos secessionistes s'acostuma a considerar la identitat nacional com el principal factor de suport a la independència. Així, per exemple, Díez Medrano conclouia fa uns anys que era

poc probable que el País Basc i Catalunya s'independitzessin a curt termini perquè, entre altres coses, tan sols una minoria de la població deia sentir-se només basca i només catalana (Díez Medrano, 1999: 242). Tanmateix, hi ha autors que assenyalen que la relació entre identificació nacional i actituds favorables a la independència no és una relació necessària, tal com ho mostren els nombrosos exemples de moviments nacionalistes que aposten per solucions autonòmiques o d'un altre tipus (Muñoz i Tormos, 2012: 7). D'altra banda, hi ha autors que mantenen que la identificació nacional es pot veure alterada a curt termini com a resultat de canvis en el context polític (Hierro, 2010). El mateix Hobsbawm afirma que «la identificació nacional i el que es creu que significa implícitament poden canviar i desplaçar-se amb el temps, fins i tot en el transcurs de períodes bastant breus» (Hobsbawm, 2000: 19).

El gràfic següent permet observar com la identificació *només* com a català/ana i el suport a la independència segueixen una evolució paral·lela de creixement en els últims anys, però cada vegada es distancien més.

Gràfic 2. Evolució de la identificació només com a català/ana i del suport a la creació d'un Estat independent de la població catalana (en %), gener 2010 - abril 2014

Font: Elaboració pròpia a partir dels baròmetres d'opinió política del Centre d'Estudis d'Opinió.

El gràfic mostra com la distància entre les dues variables comença a superar els 5 punts percentuals a partir del 2011, amb 5,1 punts de diferència el gener, 5,3 punts el juny i 7,7 punts el mes d'octubre. Al llarg del 2012 aquesta distància s'eixampla considerablement, amb 11,3 punts de diferència el mes de juny i 14,7 punts el mes d'octubre, i el febrer del 2013 arriba als 17,3 punts de diferència. Posteriorment s'ha mantingut en una línia semblant, amb diferències de 16, 17,2 i 16,2 punts percentuals en els tres períodes subsegüents. Aquesta evolució posa de manifest que, efectivament, la identificació nacional pot variar en un curt termini de temps i que, a més, no hi ha una relació necessària entre identitat nacional i suport a la independència.

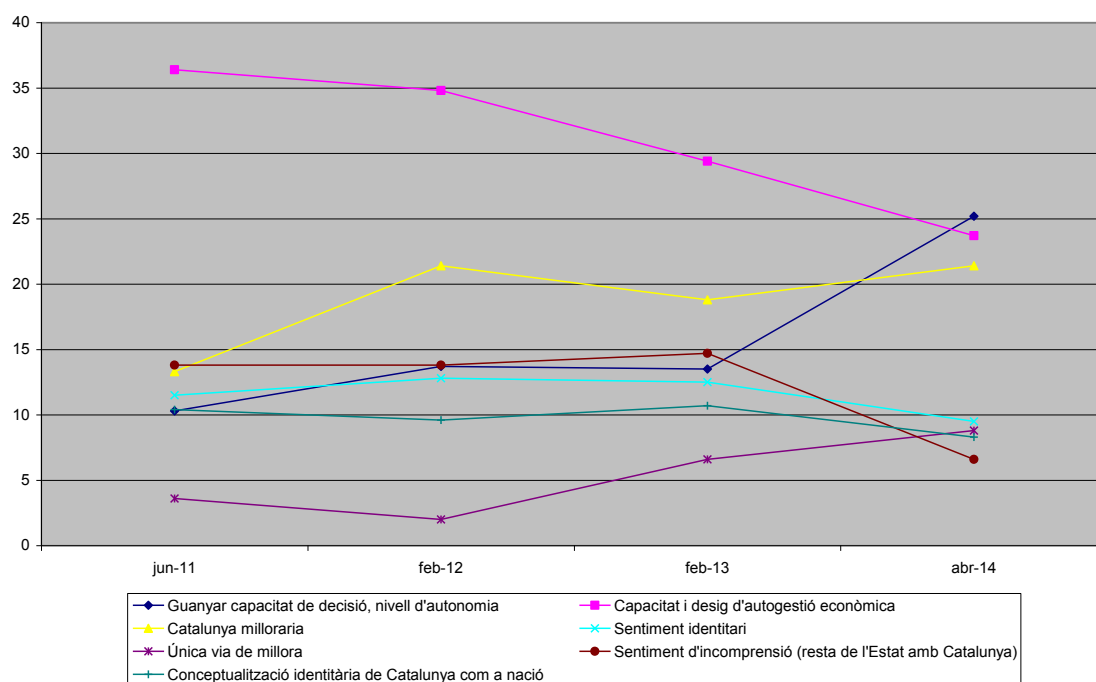
Càlculs econòmics i independència

Diversos autors han establert també una relació entre les reivindicacions sobiranistes i els càlculs sobre els costos i els beneficis de la secessió (p. ex., Hechter, 1992; Muñoz i Tormos, 2012; Díez Medrano, 1999). En l'estudi *Identitat o càlculs instrumentals? Anàlisi dels factors explicatius del suport a la independència* (2012), Muñoz i Tormos analitzen, a partir de l'anàlisi del Baròmetre d'Opinió Política del Centre d'Estudis d'Opinió del mes de juny del 2011, si el suport a la independència és una qüestió estrictament identitària o també hi juguen un paper rellevant els càlculs racionals sobre les conseqüències econòmiques d'una hipotètica secessió. Atès que els baròmetres del Centre d'Estudis d'Opinió (CEO) no inclouen cap pregunta sobre les expectatives econòmiques d'una Catalunya independent, per mesurar aquesta variable els autors utilitzen una pregunta oberta sobre les raons de votar a favor o en contra de la independència en un hipotètic referèndum i una pregunta tancada sobre la possibilitat que les administracions catalanes passin a recaptar i decidir la distribució de tots els impostos que paguen els ciutadans i empreses de Catalunya. L'estudi conclou, entre altres coses, que «els factors identitaris són més rellevants per al segment de preferència forta, o nucli dur de

l'independentisme, mentre que els factors de naturalesa econòmica tenen més importància per al sector de preferència feble» (Muñoz i Tormos, 2012: 31).

Si bé és cert que el debat públic sobre la independència a Catalunya ha girat en bona part entorn del concepte de dèficit fiscal, si s'analitza l'evolució dels mateixos indicadors que han fet servir Muñoz i Tormos en el seu estudi per mesurar la importància de les consideracions econòmiques en el suport a la independència, s'observa que al llarg dels últims anys o bé pràcticament no han variat o bé han patit un retrocés. En el cas de la pregunta oberta sobre les raons de votar a favor o en contra de la independència en un hipotètic referèndum, si ens cenyim a la codificació de les respostes que fa el mateix CEO, es pot observar que la menció a factors econòmics («capacitat i desig d'autogestió econòmica») ha perdut importància entre el juny del 2011 i l'abril de 2014, tot i mantenir-se com un dels motius més importants.

Gràfic 3. Evolució dels motius per votar a favor de la independència de Catalunya en un hipotètic referèndum (en %), juny 2011 - abril 2014¹

Font: Elaboració pròpia a partir dels baròmetres d'opinió política del Centre d'Estudis d'Opinió.

¹ Per a l'elaboració del gràfic s'han pres com a períodes d'anàlisi aquells en què s'ha realitzat aquesta pregunta al baròmetre i només s'han inclòs els motius que han aplegat més respostes.

D'altra banda, en analitzar l'evolució de la pregunta sobre la possibilitat que les administracions catalanes passin a recaptar i decidir la distribució de tots els impostos que paguen els ciutadans i empreses de Catalunya, s'ha constatat que la suma de les respostes «totalment a favor» i «més aviat a favor» no ha sofert pràcticament cap variació entre el primer període en què es va introduir aquesta pregunta al baròmetre (el juny de 2011) i l'últim període analitzat (l'abril de 2014), ja que ha passat d'un 75,5% a un 75,4%, amb un lleuger increment de 4,2 punts del «totalment a favor» en detriment d'un descens equivalent del «més aviat a favor». Es tracta, doncs, d'un aspecte que té el suport d'una majoria de la població catalana, però que no ajuda a explicar l'increment del suport a la independència.

A més a més, en aquest treball també s'ha analitzat l'evolució de la resposta a la pregunta «Si Catalunya fos un país independent, el nivell de vida dels catalans segons vostè com seria?», que es va introduir en el baròmetre del juny de 2012 i que s'ha inclòs també en els baròmetres d'octubre de 2012, juny de 2013 i abril de 2014. La resposta «millor que ara» ha tingut una tendència descendent, amb un 55,5%, un 52,5%, un 51,2% i un 45,1% successivament, mentre que la resposta «igual que ara» s'ha mantingut entorn del 17% al llarg del temps, i la resposta «pitjor que ara» ha tingut una tendència ascendent, amb un 12,8%, un 16,9%, un 21,9% i un 23,1% consecutivament. Cal remarcar que la resposta «no ho sap» acumula uns percentatges especialment alts en els quatre períodes, especialment l'últim, amb un 12,5%, un 10,6%, un 7,9% i un 14,4%. Per tant, en aquest cas també es pot concloure que, malgrat que bona part de la població creu que el nivell de vida dels catalans milloraria si Catalunya fos un país independent, no es pot considerar aquest aspecte com un factor clau en l'increment del suport a la independència en els darrers anys.

Més enllà de la identitat i els càlculs econòmics

Objectiu, hipòtesis i metodologia

Sense negar la importància dels factors identitaris i econòmics en el suport a la independència, aquest treball es proposa investigar en quina mesura l'expansió del moviment independentista català en els darrers anys es deu en part al fet que ha aconseguit aplegar una pluralitat d'actors que comparteixen una visió crítica del sistema polític i econòmic actual i un desig de democratització i de canvi social. La idea de partida és que el cicle de protesta desencadenat per la profunda crisi econòmica, política, social i institucional que viu l'Estat espanyol ha generat i revitalitzat xarxes socials i discursos crítics que han afavorit l'expansió del moviment. Des d'aquest punt de vista, s'han plantejat les hipòtesis següents:

H1: L'independentisme s'ha convertit en un moviment catalitzador del desig de democratització i canvi social d'una part important de la població catalana.

H2: Una part dels activistes que formen part de les organitzacions del moviment independentista català ha mantingut o manté vincles i contactes amb les xarxes socials crítiques sorgides o revitalitzades arran del cicle de protesta desencadenat per la crisi.

H3: El moviment independentista català comparteix marcs de significat amb les xarxes socials crítiques sorgides o revitalitzades arran del cicle de protesta desencadenat per la crisi.

A fi de verificar aquestes hipòtesis, s'ha analitzat la matriu de dades del Baròmetre d'Opinió Política del CEO de la primera onada de 2014; s'ha fet una enquesta a membres de l'Assemblea Nacional Catalana i del Procés Constituent, i s'ha entrevistat dues persones amb una llarga trajectòria com a

activistes socials i que formen part del moviment independentista, Arcadi Oliveres i Antonio Baños. Arcadi Oliveres (1945) és professor titular del Departament d'Economia Aplicada de la Universitat Autònoma de Barcelona i ha participat en diverses organitzacions i moviments socials des de l'època de la dictadura franquista. A més, va ser vicepresident de Justícia i Pau entre 1986 i 2001, i president d'aquesta entitat entre 2002 i maig de 2014. L'any 2011 va desplegar una gran activitat amb motiu de les mobilitzacions del moviment dels indignats, i el 10 d'abril de 2013, juntament amb Teresa Forcadès, va presentar el *Manifest per a la convocatòria d'un Procés Constituent a Catalunya*. Per la seva banda, Antonio Baños (1967) és periodista i assagista, ha participat en diversos moviments socials i és membre de l'Assemblea Nacional Catalana i Súmate, una plataforma que agrupa persones castellanoparlants que estan a favor de la independència. A més, podria ser candidat de la CUP a les properes eleccions al Parlament de Catalunya.

Marc analític

En aquest treball s'analitza el corrent independentista català com a moviment social. D'una banda, s'entén que l'independentisme català encaixa perfectament en la definició de moviment social que fan Tilly i Tarrow: «una campanya sostinguda de reivindicacions a través d'accions reiterades que difonen aquestes reivindicacions, basada en organitzacions, xarxes, tradicions i solidaritats que sustenten aquestes activitats» (Tilly i Tarrow, 2007: 202). D'altra banda, es comparteix el punt de vista de Michael Hechter que la comprensió del nacionalisme, i en aquest cas de l'independentisme, no requereix cap teoria específica sobre el nacionalisme, ja que és un fenomen relacionat amb processos intergrupals més generals (Díez Medrano, 1999: 248).

Les tres principals perspectives teòriques sobre els moviments socials i l'acció col·lectiva són l'estructura d'oportunitats polítiques, que aborda els factors contextuais que faciliten o dificulten l'emergència, la pervivència i l'expansió d'un moviment; la mobilització de recursos, que se centra en l'anàlisi de les

xarxes i organitzacions que construeixen els individus per mobilitzar-se, i l'anàlisi de marcs (*frame analysis*), que estudia els «esquemes interpretatius» que permeten als individus «situar, percebre, identificar i catalogar» els esdeveniments que es produeixen al seu voltant i al món en general (Snow i Benford, 2000: 614). Tanmateix, cada vegada són més els autors que assenyalen que cap d'aquests tres conjunts de factors assegura per si sol l'aparició, la pervivència o l'expansió d'un moviment social i que posen èmfasi en la seva naturalesa interactiva (Tarrow, 2012: 215). Des d'aquest punt de vista, aquest treball intenta lligar les tres perspectives considerant la crisi, i especialment el cicle de protesta desencadenat per la crisi, com un element contextual que ha permès el desenvolupament de tot un seguit de xarxes i organitzacions i de marcs de significat que han afavorit el moviment independentista. Aquest enfocament connecta amb els estudis que han fet en els darrers anys alguns sociòlegs i politòlegs per anar més enllà dels moviments concrets i integrar-los dins de dinàmiques generals d'acció col·lectiva i de ruptura ideològica (Tarrow, 2012: 344-345).

L'assumpció bàsica del marc analític que aquí s'adopta és que la crisi econòmica ha posat al descobert i ha intensificat les esquerdes del sistema polític, econòmic i institucional espanyol, fet que ha desencadenat un cicle d'acció col·lectiva que ha suposat l'aparició i la revitalització de tota una sèrie de xarxes i organitzacions que han creat i difós esquemes interpretatius nous, o que abans eren minoritaris, i que representen una voluntat de trencament amb l'estatu quo. Es considera que això ha esdevingut una oportunitat política per a l'expansió del moviment independentista més enllà dels cercles nacionalistes i independentistes tradicionals, ja que els nous marcs rupturistes que s'han estès entre la població connecten amb l'orientació política i els marcs de significat de l'independentisme, que al seu torn han esdevingut més inclusius i transversals. D'aquesta manera, s'ha produït una confluència dels marcs de significat del moviment independentista amb els d'altres moviments o lluites socials, que interactuen tot retroalimentant-se. Tot seguit s'aprofundeix en aquests aspectes.

La crisi i el cicle de protesta desencadenat per la crisi com a oportunitats polítiques per a l'expansió del moviment independentista

Tal com s'ha assenyalat abans, la crisi econòmica és un dels factors més esmentats pels analistes a l'hora d'explicar el creixement del corrent independentista a Catalunya. En aquest treball es considera que són especialment rellevants tres dimensions concretes de la crisi: la dimensió economicosocial, la dimensió politicoinstitucional i el cicle de protesta. Des del punt de vista economicosocial, la crisi ha accentuat les desigualtats socials i ha visibilitzat el poder de les oligarquies o les anomenades «elits extractives», fet que ha portat a una intensificació de la polarització social, o clivatge de classe. En aquest sentit, diversos autors estableixen una relació directa entre el declivi de les classes mitjanes i l'ascens de l'independentisme (p. ex., Giner, 2013: 512; Serra, 2013: 548). Arcadi Oliveres també es refereix a la «pèrdua d'estatus» de la classe mitjana com uns dels factors que ha portat bona part de la classe mitjana a tornar-se independentista, i Antonio Baños assenjala que «tota la gent que ha estat castigada per la crisi és la que està més engrescada» amb el procés sobiranista. D'altra banda, la crisi ha accentuat la percepció del greuge econòmic en la relació Catalunya-Espanya i ha situat el debat de les balances fiscals en el centre del debat sobiranista. Aquests dos efectes de la crisi han donat lloc a dos tipus de consideracions diferents per donar suport a l'independentisme: d'una banda, el qüestionament del model econòmic neoliberal i de l'hegemonia de les classes dominants; de l'altra, els hipotètics avantatges econòmics de la secessió.

Des del punt de vista politicoinstitucional, la crisi econòmica ha visibilitzat i ha intensificat els dèficits democràtics del sistema polític espanyol, fet que s'ha traduït en un gran augment de la insatisfacció amb el funcionament de la democràcia i en la pèrdua de legitimitat de les institucions. En aquest sentit, als dos eixos clàssics de la política catalana —el social i el nacional—, s'hi ha afegit un nou eix vinculat als canvis en la forma de fer política i a la regeneració d'una democràcia representativa que presenta problemes d'adaptació als nous contextos socials i informacionals del segle XXI (Subirats i Vilaregut, 2013: 518).

Tal com diuen aquests autors, «la transformació i els canvis d'una cultura política forjada en la transició, amb uns mecanismes representatius supeditats a l'esfera econòmica i un sistema de partits que no és capaç de regenerar-se a partir de paràmetres de transparència, participació i capacitat de vinculació amb la societat, fan de l'eix de la radicalitat democràtica un vector a tenir en compte». Des d'aquest punt de vista, es pot considerar que la crisi ha reactivat el que Aguilar anomena «clivatge transicional», que és aquell que assenyala «l'origen de l'actual societat política en un poc definit pacte transicional forçosament incomplet, precari i farcit d'ambigüitats», així com el «clivatge postmaterial», que és aquell que articula la confrontació entorn de demandes relatives a una major autonomia dels individus, l'emancipació respecte dels sistemes d'explotació i opressió, i una major democratització de les societats (Aguilar, 2011: 217-218).

En tercer lloc, aquest treball dóna especial importància al cicle de protesta desencadenat per la profunda crisi econòmica, social, política i institucional que es viu a l'Estat espanyol com a factor que, per si mateix, ha afavorit l'expansió del moviment independentista. Es considera que aquest cicle de protesta es va iniciar amb el moviment de la indignació que va esclatar a diverses poblacions espanyoles el 15 de maig de 2011. Malgrat que el malestar social ja havia començat a manifestar-se a partir de la segona meitat del 2010 arran de l'inici de les polítiques de retallades i la reforma laboral del Govern de Zapatero, el moviment dels indignats va representar un punt d'inflexió a partir del qual es va crear una «dinàmica de contagi» en diversos sectors socials (Pastor, 2014: 224). Aquesta difusió de l'acció col·lectiva es va reflectir en les anomenades «marees» i en el sorgiment de tot un seguit de plataformes i moviments ciutadans, des d'assemblees de barri vinculades al 15-M fins a iniciatives més recents com el Procés Constituent, el Parlament Ciutadà o el Multireferèndum.

El més decisiu per considerar el moviment dels indignats com l'inici d'aquest nou cicle d'acció col·lectiva és que, d'una banda, va contribuir en gran manera a «transformar tant la manera (*frame*) de definir i interpretar la realitat com la pròpia identitat col·lectiva dels ciutadans, que van passar a relacionar-se amb el seu espai públic d'una nova manera molt més compromesa i exigent amb les

autoritats» (Gil Calvo, 2013: 1312), i que, de l'altra, va suposar la politització o repolitització d'un gran nombre de persones fins aleshores desmobilitzades. En aquest sentit, cal recordar que Tarrow defineix el cicle d'acció col·lectiva com «una fase d'intensificació dels conflictes i la confrontació en el sistema social, que inclou una ràpida difusió de l'acció col·lectiva dels sectors més mobilitzats als menys mobilitzats, un ritme d'innovació accelerat en les formes de confrontació, marcs nous o transformats per a l'acció col·lectiva, una combinació de participació organitzada i no organitzada i unes seqüències d'interacció intensificada entre dissidents i autoritats» (Tarrow, 2012: 342).

Si bé és cert que la defensa del dret a l'autodeterminació va ser un punt relativament feble en el discurs fundacional del moviment dels indignats i va tenir un paper secundari en les mobilitzacions (Antentas, 2013: 268), aquest moviment va suposar l'inici d'un cicle de protesta que qüestionava les institucions espanyoles, la democràcia formal i el model econòmic que havia causat la crisi, creant un sentiment generalitzat que «Espanya no funciona». Per a Arcadi Oliveres, amb el 15-M es va «establir la capacitat de reacció de la gent davant de situacions d'injustícia. La primera que es va reclamar va ser la derivada de la crisi econòmica, però un cop oberta la caixa dels trons allà podia sortir tot». Per la seva banda, Antonio Baños creu que l'impacte del 15-M va ser menor a Catalunya que a la resta de l'Estat, atès que Barcelona ja era una ciutat molt polititzada. No obstant això, aquest periodista emmarca l'independentisme català dins del moviment de protesta més ampli que s'ha produït en els darrers anys. Així, a *La rebel·lió catalana* afirma: «[La potència i la importància del moviment que va esclatar a partir de l'11 de setembre del 2012] la trobarem si el considerem part d'un moviment destituent molt més ampli i genèric. Moviments destituents que ja s'han donat en altres bandes d'Espanya, com el 15-M, la insubmissió moral, jurídica i física de la PAH o les accions ocupacionals del Sindicato Andaluz de Trabajadores. [...] La importància d'aquell calorós i feliç dia de setembre rau en la impugnació total i innegociable de les institucions del Regne borbònic [...] per part del poble organitzat. [...] Estat propi volia dir poder ciutadà, separació de poders, lluita a

la corrupció. O sigui, és tant un moviment secessionista com [...] un procés destituent/constituent» (Baños, 2013: 49-50).

D'altra banda, el fet que el moviment dels indignats va suposar la politització o repolitització d'un bon nombre de persones fins aleshores desmobilitzades fa pensar que deu haver proporcionat nous activistes al moviment independentista, tenint en compte que «l'activisme pot generar una major predisposició a unir-se a altres moviments» (Tarrow, 2012: 378). A més, la proliferació d'accions de protesta i de xarxes i organitzacions durant els cicles d'acció col·lectiva afavoreix l'increment d'interaccions entre activistes de diferents moviments, o el que Diani anomena «comunitats de protesta», que són conjunts d'activistes que comparteixen una participació sostinguda en activitats de protesta, tot i la seva diversitat de trajectòries o militàncies (Diani, 2009). En aquest sentit, és important tenir en compte els efectes transformatius de la protesta en si mateixa, que no es pot veure únicament com a instrument, sinó també com a generadora de relacions de solidaritat, d'identitat col·lectiva i d'experiències vitals, especialment en els cicles de protesta (Della Porta, 2011).

La projecció de futur i el «dret a decidir» com a elements clau per a una major transversalitat del moviment i la convergència de diverses lluites polítiques

James M. Jasper, un dels sociòlegs que més ha estudiat el paper de les emocions en els moviments socials, assenyala que l'esperança és sovint el pol positiu del que anomena «bateries morals» o «la combinació d'emocions positives i negatives que, a través del contrast, contribueixen a donar força a l'acció» (Jasper, 2011: 291). Des d'aquest punt de vista, es pot considerar que el moviment independentista català ha combinat molt bé les emocions positives i negatives en subratllar tant els elements d'injustícia o greuges que pateix Catalunya («espoli fiscal», «ofec polític, econòmic i cultural», «atacs contra el poble català i la llengua catalana», etc.)² com els aspectes més esperançadors del projecte secessionista. Així, l'ANC manifesta que «cal arribar a tots els

² Expressions extretes del full de ruta aprovat el 16 de març del 2013 per l'ANC.

ciutadans que, sense declarar-se sobiranistes, vegin que l'Estat propi és l'única eina per aconseguir cotes més altes de benestar, de llibertat, d'igualtat, de solidaritat i de justícia»; que «només el projecte d'un Estat propi pot reconvertir aquesta situació [de greu crisi sistèmica i corrupció generalitzada] en una oportunitat i en un motiu per a l'esperança»; que cal treballar «perquè la majoria de la nostra població, tan castigada per la crisi econòmica, política i social, constati que la independència representa una oportunitat clara d'abordar els problemes polítics i socials amb mesures i possibilitats certes de canvi i millora; o que «la construcció d'un nou Estat ens ofereix una oportunitat única per al progrés social i econòmic i per a l'aprofundiment democràtic».³ Segurament un dels aspectes que més diferencien l'independentisme actual del nacionalisme tradicional, basat principalment en «marcs d'injustícia»,⁴ és justament aquest èmfasi en un futur esperançador, que contrasta amb «la involució democràtica de l'Estat espanyol» i «la fallida del seu model econòmic estructuralment dèbil».⁵

Aquesta projecció de futur amb vocació inclusiva també és present en el que s'ha convertit en el principal actiu conceptual del moviment: el dret a decidir. Aquest concepte, inventat i difós per la Plataforma pel Dret a Decidir, «va significar una innovació discursiva en el propi espai de l'independentisme-sobiranisme» i un «fort connector i nexa d'unió entre el catalanisme, el sobiranisme i l'independentisme» (Subirats i Vilaregut, 2013: 520). Però més enllà de la seva força dins d'aquests cercles, el dret a decidir suposa sobretot «eixamplar la política d'aliances i ofereix l'oportunitat d'ampliar la base envers altres sectors no proclius al *cleavage* nacional o que l'accepten en paral·lel al *cleavage* social» (Subirats i Vilaregut, 2013: 520). Des d'aquest punt de vista, es pot considerar que el dret a decidir ha esdevingut un «marc de referència» (*master frame*), que són marcs prou amplis per ser adoptats per més d'un moviment (Snow i Benford, 2000: 618), ja que connecta amb l'esperit

³ Frases extretes del full de ruta aprovat el 16 de març del 2013 i del full de ruta del 2014-2015 de l'ANC.

⁴ Concepte creat per William Gamson per referir-se al tipus d'interpretació generat i adoptat per aquells que defineixen les accions d'una autoritat com injustes (Snow i Benford, 2000: 615).

⁵ Expressions extretes del full de ruta aprovat el 16 de març del 2013 i del full de ruta del 2014-2015 de l'ANC.

d'aprofundiment democràtic i de voluntat de canvi de les xarxes crítiques que han protagonitzat el cicle de protesta obert pel moviment dels indignats.

Antonio Baños recorda que, per exemple, s'ha reclamat el dret a decidir a manifestacions com la que es va produir el dia de l'abdicació del rei Joan Carles o les que es van produir a les Canàries contra les prospeccions petrolíferes. «La gent comença a entendre, fins i tot fora de Catalunya, que dret a decidir vol dir que hi ha una sèrie de temes —pot ser gestió de deute, pot ser gestió de l'aigua, pot ser república catalana...— que s'han de consultar de manera directa. [El dret a decidir] no és un fet singular; és un inici d'una pràctica política, que és la consulta permanent al poble. Aquesta idea és molt poderosa, i més tenint en compte que en quasi 40 anys de democràcia només s'han aprovat dues iniciatives legislatives populars. [...] De fet, el dret a decidir és una recuperació de la sobirania popular». Arcadi Oliveres també opina que el dret a decidir és «un enriquiment en la capacitat de drets» que permet «explotar totes les possibilitats dels drets econòmics, socials i polítics». El mateix Procés Constituent, del qual Arcadi Oliveres és impulsor, «parteix de la necessitat d'utilitzar la pulsio democràtica de la reivindicació independentista per anar més enllà i estendre el dret a decidir a totes les esferes de la societat» (Antentas, 2014: 547).

Així doncs, el concepte del dret a decidir ha esdevingut un marc de referència que engloba alhora les idees de radicalitat democràtica, d'apoderament de la ciutadania i d'ampliació dels drets econòmics, polítics i socials, que són idees que impregnen els marcs de significat que s'han estès durant l'últim cicle de protesta.

Anàlisi de la matriu de dades del baròmetre del CEO de la primera onada de 2014

Snow i Benford assenyalen que un dels conjunts de factors que afavoreixen la potència mobilitzadora dels esforços i les activitats d'emmarcament d'un moviment és l'alineament amb el sistema de creences o ideologia més ampli

(Rivas, 1998: 195). En aquesta anàlisi s'examina justament aquest conjunt de creences més ampli o el que podríem anomenar «cultura política», concepte que, segons Verba, es refereix explícitament a «creences i valors polítics de caràcter fonamental o bàsic, predominants entre els membres d'una comunitat o sistema polític donat» (Benedicto, 1995: 249). En concret, s'han seleccionat una sèrie de variables del Baròmetre d'Opinió Política del CEO de l'abril de 2014 sobre ideologia, actituds davant la política i prioritats polítiques de la població catalana. Es tracta de variables que s'ha constatat prèviament que han experimentat una variació important en els darrers anys i que, per tant, poden aportar nous factors explicatius a l'augment del suport a la independència. A més, també es tenen en compte diverses variables de participació política (introduïdes per primer cop en aquest baròmetre), el sentiment de pertinença i algunes variables sociodemogràfiques que es consideren rellevants en l'estudi del suport a la independència. L'anàlisi d'aquestes dades permetrà inferir si l'independentisme s'ha convertit en un moviment catalitzador del desig de democratització i canvi social d'una part important de la població catalana, tal com planteja la hipòtesi 1 del treball.

Tal com s'ha vist abans, alguns baròmetres del CEO inclouen una pregunta oberta sobre les raons de votar a favor o en contra de la independència en un hipotètic referèndum. No obstant això, la dificultat que deu comportar la codificació de la gran varietat de respostes a aquesta pregunta oberta fa que s'hagin d'interpretar amb cautela. A més, aquesta codificació de motius és massa general per aportar informació sobre els valors, les creences i les actituds en què se sustenten. És per això que en aquest treball s'intenta donar resposta a la hipòtesi plantejada a partir d'una anàlisi de correspondències entre el sentiment independentista i les variables esmentades. Tot i que aquesta anàlisi no permet determinar una relació causal entre el desig de democratització i canvi social i l'independentisme, sí que permet establir associacions significatives. A més, el fet que la resposta a la pregunta directa sobre el sentiment independentista («Vostè se sent independentista?»), introduïda per primer cop en el baròmetre de la primera onada del 2014, estableixi una distinció entre les persones que se senten independentistes «de

tota la vida» i les que «s'hi han tornat en els últims anys» permet enriquir l'anàlisi sobre els factors que poden explicar l'augment del suport a la independència en els darrers anys. Cal assenyalar que el percentatge de persones de cadascun d'aquests dos grups és el mateix, del 24,9%, mentre que el 45,7% dels enquestats declaren que no se senten independentistes, el 2,8% no ho saben i l'1,7% no contesten.

Els resultats de l'anàlisi de correspondències entre el sentiment independentista i la resta de variables permeten confirmar la hipòtesi plantejada. D'una banda, la majoria de les persones que se senten independentistes s'ubiquen en posicions d'esquerra i simpatitzen amb partits d'esquerres. Pel que fa a això, cal destacar que el 57,1% se situa entre els valors «0» i «3» de l'escala esquerra-dreta (0_10), en contrast amb el 31,9% de les persones no independentistes que se situen en aquesta franja de l'espectre polític. A més, la gran majoria de les persones que diuen sentir-se independentistes se senten insatisfetes amb el funcionament de la democràcia (86,5%) i prioritzen els valors postmaterialistes a l'hora de triar els objectius del país per als propers deu anys. Així, el 42,7% prioritzen l'augment de la participació dels ciutadans en les decisions importants del govern, i el 24,7%, la protecció de la llibertat d'expressió. A més, aquest segment de la població és el que presenta majors nivells de participació i mobilització política i el que té més confiança en la protesta social com a factor de canvi. Si bé l'elevada participació de les persones independentistes en manifestacions en el darrer any (55,1%) es pot deure principalment a la multitudinària cadena humana que va tenir lloc l'11 de setembre de 2013, les dades mostren que les persones que se senten independentistes també col·laboren amb organitzacions i associacions i amb plataformes d'acció ciutadana en un percentatge molt superior a les no independentistes (el 37,3% enfront del 16% en el cas de les organitzacions i associacions, i el 29% enfront del 9,4% en el cas de les plataformes d'acció ciutadana). Per tant, és probable que aquest alt nivell de participació no estigui únicament lligat a reivindicacions de caràcter sobiranista.

El grau de politització de la part de la població catalana que se sent independentista contrasta amb el de la població catalana que no s'hi sent, que presenta nivells de participació molt inferiors i que engloba gairebé un 22% de persones que es defineixen com a apolítiques, més d'un 13% de persones que no saben com autodefinir-se políticament i un elevat 45,9% de persones que no senten simpatia per cap partit polític. No obstant això, la gran majoria d'aquestes persones també diuen sentir-se insatisfetes amb el funcionament de la democràcia (82%). Sembla, doncs, que una part important d'aquest segment de la població catalana manca de referents polítics i de vies per canalitzar el seu malestar, mentre que la població amb sentiment independentista disposa de més recursos ideològics i organitzatius per fer-ho.

Les persones que diuen sentir-se independentistes «de tota la vida» són les que se situen més a l'esquerra de l'espectre polític, les que prioritzen més l'objectiu d'augmentar la participació dels ciutadans en les decisions importants del govern i les que presenten majors nivells de participació i mobilització política. Tot i que bona part de les persones que s'han tornat independentistes en els darrers anys comparteixen aquestes creences i actituds, n'hi ha comparativament menys que se situen entre els valors «0» i «3» de l'escala esquerra-dreta, que representen el 49,7% d'aquest grup —enfront del 64,4% dels independentistes de «tota la vida»—, i més que se situen en el centre (valors «4» i «5»), que representen el 41,4% de les persones d'aquest grup. Això es deu en part al fet que els simpatitzants de CiU són els que han virat en major proporció cap a l'independentisme en els darrers anys (el 42,6%). Tot i així, un 35,6% de les persones que simpatitzen amb ERC i un 31,1% de les persones que simpatitzen amb la CUP també manifesten haver-se tornat independentistes en els darrers anys. A més, també hi ha persones que simpatitzen amb ICV-EUiA i amb el PSC que diuen sentir-se independentistes i la majoria de les quals s'hi han tornat en els darrers anys. Aquesta major heterogeneïtat política dels «nous independentistes» es tradueix en una major diversificació a l'hora d'autodefinir-se políticament i en els objectius que consideren prioritaris, tot i que l'augment de la participació ciutadana continua sent el més valorat.

D'altra banda, els resultats demostren que el sentiment de pertinença i les variables de lloc de naixement, llengua i formació tenen un pes destacat en el sentiment independentista, però que aquests factors són menys determinants en el cas dels «nous independentistes». Així, gairebé la meitat de les persones que diuen haver-se tornat independentistes en els darrers anys són les que se senten més catalanes que espanyoles (49,4%) i no pas les que se senten només catalanes (31,8%), a diferència del que succeeix amb els independentistes «de tota la vida». Així mateix, del 18,7% de les persones nascudes fora de Catalunya que se senten independentistes, gairebé el 14% s'hi ha tornat en els darrers anys; del 21,7% de les persones d'origen castellanoparlant que se senten independentistes, el 16,8% s'hi ha tornat en els darrers anys; i del 44,4% de les persones amb sentiment independentista que parlaven català i castellà a casa quan eren petites, el 26,4% s'hi ha tornat en els darrers anys. D'altra banda, els nivells de formació que han registrat un major augment de «nous independentistes» són els nivells més baixos.

Finalment, es confirma que el sentiment independentista es dona sobretot entre les classes mitjanes. Així, el 49,6% de les persones de classe mitjana-baixa, el 56,9% de les persones de classe mitjana i el 55,7% de les persones de classe mitjana-alta se senten independentistes, mentre que en els dos extrems de l'escala predomina el sentiment no independentista —en el 61,5% de les persones que s'identifiquen com a classe baixa i en el 100% de les persones que s'identifiquen com a classe alta (només quatre persones del conjunt de la mostra).

Enquesta a membres d'organitzacions del moviment independentista

S'ha fet una enquesta per conèixer la trajectòria, la ideologia, les creences, les motivacions, la participació política i els vincles amb altres organitzacions dels activistes del moviment independentista. Els resultats de l'enquesta permetran contrastar les hipòtesis 2 i 3 del treball, a més de contribuir a determinar si l'expansió del moviment independentista català es deu en part al fet que ha

aconseguit aplegar una pluralitat d'actors que comparteixen una visió crítica del sistema polític i econòmic actual i un desig de democratització i de canvi social. Tot i que el moviment està constituït per un ampli conglomerat d'organitzacions, s'ha optat per fer l'enquesta a activistes vinculats a les dues organitzacions que s'ha considerat que són més representatives del nou sobiranisme, l'Assemblea Nacional Catalana (ANC) i el Procés Constituent. Totes dues són de recent creació (2012 i 2013, respectivament) i representen les dues principals orientacions del moviment. La primera actua com a portaveu i entitat aglutinadora del moviment amb un discurs apartidista, mentre que la segona té un discurs més crític i considera que els plantejaments independentistes han d'incloure el model econòmic, polític i social del futur Estat català.

Es va enviar el qüestionari a un total de 216 adreces de correu electrònic, 120 de l'ANC i 96 del Procés Constituent, entre els dies 9 i 11 de juliol de 2014, i el van respondre 45 persones, 26 de l'ANC i 19 del Procés Constituent. Aquesta baixa taxa de retorn indica que segurament una enquesta telemàtica no és l'instrument més apropiat per apropar-se als activistes d'un moviment, i més quan se'ls pregunta pels seus vincles amb altres organitzacions. No obstant això, l'enquesta no pretenia obtenir dades que fossin estadísticament representatives del col·lectiu, sinó que només volia recollir un nombre suficient de dades per contrastar les hipòtesis plantejades.

La hipòtesi 2 plantejava que una part dels activistes que formen part de les organitzacions del moviment independentista català ha mantingut o manté vincles i contactes amb les xarxes socials crítiques sorgides o revitalitzades arran del cicle de protesta desencadenat per la crisi. En aquest treball, s'entén per «xarxes socials crítiques sorgides o revitalitzades arran del cicle de protesta desencadenat per la crisi» les assemblees i xarxes socials directament vinculades al 15-M, els col·lectius de defensa dels serveis públics (les anomenades «marees»), les plataformes i moviments ciutadans que van aparèixer o cobrar nou impuls a partir del moviment dels indignats, com la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH), i iniciatives més recents d'aprofundiment democràtic i apoderament ciutadà com el Parlament Ciutadà o el Multireferèndum.

Del conjunt dels 45 activistes, 12 han estat o són membres o participants regulars d'aquestes xarxes (4 de l'ANC i 8 del Procés Constituent). Tanmateix, el nombre d'activistes que ha participat en diversos tipus d'accions de protesta és superior. Com és lògic, la gran majoria dels activistes han participat en manifestacions i accions vinculades al procés sobiranista (37 en les consultes no vinculants sobre la independència i 40 en les manifestacions a favor de la independència); però, també, més de la meitat han participat en manifestacions contra la LOMCE (26) i contra les retallades (24); gairebé la meitat han participat en vagues generals (22); aproximadament un terç han participat en manifestacions o accions de protesta de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (16) i en les manifestacions de l'1 de maig (15); entre 10 i 13 han participat en l'acampada del 15-M, manifestacions antiglobalització o anticapitalistes i manifestacions o assemblees/comissions del moviment dels indignats; i 8 han participat en accions de protesta contra el desallotjament de cases ocupades. Cal assenyalar que els membres del Procés Constituent han participat més i de manera més transversal en totes aquestes accions.

D'altra banda, del total dels 36 activistes que han tingut contactes amb altres organitzacions per fer accions o campanyes conjuntes en l'últim any, la meitat han mantingut contactes amb xarxes socials crítiques (5 de l'ANC i 13 del Procés Constituent). Afegirem que els membres de l'ANC han tingut sobretot contactes freqüents amb la majoria de partits polítics, altres organitzacions del moviment, sindicats i institucions, mentre que els membres del Procés Constituent han tingut més contactes amb plataformes ciutadanes (sobretot la PAH, la Plataforma d'Auditoria Ciutadana del Deute i el Multireferèndum) i diverses «marees», a més de contactes amb l'ANC, partits polítics d'esquerres, sindicats i entitats ecologistes.

Una de les preguntes del qüestionari es referia a l'experiència personal dels activistes respecte al moviment dels indignats. Es tractava d'una pregunta amb 17 opcions de resposta no excloents. Tal com ja es pot intuir, aquest moviment ha tingut molta més influència entre els membres del Procés Constituent que entre els membres de l'ANC. No obstant això, dels 26 activistes de l'ANC, 6

diuen que van participar en les accions o assemblees/comissions del moviment durant un temps, 4 que «va contribuir a fer que pensés que la independència era l'única sortida possible per a Catalunya» i 2 que «va revifar la meua implicació en accions de protesta després d'un temps d'una certa inactivitat en la lluita política». Pel que fa als membres del Procés Constituent, les respostes més freqüents respecte al moviment dels indignats han estat: «va revifar la meua implicació en accions de protesta després d'un temps d'una certa inactivitat en la lluita política» (10), «va radicalitzar les meves idees polítiques en general» (8), «participo en accions de protesta i/o plataformes/xarxes vinculades al moviment des del principi» (6), «no he participat mai en cap de les seves accions de protesta o en les seves assemblees/comissions, però és un moviment que valoro positivament» (5), «va contribuir a fer que pensés que la independència era l'única sortida possible per a Catalunya» (4), «vaig participar durant un temps en les seves accions de protesta i/o en les seves assemblees/comissions, però vaig deixar de fer-ho perquè era un moviment massa heterogeni i amb objectius poc definits» (4) i «no hi vaig participar al principi, però actualment participo en accions de protesta i/o plataformes/xarxes vinculades al moviment» (3).

La hipòtesi 3 plantejava que el moviment independentista català comparteix marcs de significat amb les xarxes socials crítiques sorgides o revitalitzades arran del cicle de protesta desencadenat per la crisi. En relació amb això, cal destacar que, a la pregunta tancada sobre els motius per lluitar per la independència de Catalunya, l'opció més contestada pel conjunt de persones enquestades ha estat «per construir una societat més justa i igualitària», seguida de prop per «per protegir la llengua, la cultura i la identitat catalanes», i en tercer lloc «per construir una societat més democràtica i participativa». En quart lloc se situa «per impulsar un procés de canvi social profund de baix a dalt» i en cinquè lloc, i a força distància, «per aconseguir més prosperitat econòmica». La principal diferència entre els dos grups d'activistes és que per als membres de l'ANC la defensa de la llengua, la cultura i la identitat catalanes és el motiu més important, seguit per la construcció d'una societat més justa i igualitària, mentre que els membres del Procés Constituent prioritzen tant

l'impuls d'un procés de canvi social profund de baix a dalt com la construcció d'una societat més justa i igualitària, seguits per la construcció d'una societat més democràtica i participativa.

D'altra banda, a la pregunta sobre el grau d'acord amb diferents mesures reivindicades per les xarxes socials crítiques, la majoria de les mesures reben un ampli suport de tots els activistes enquestats: més del 80% estan d'acord o molt d'acord amb 15 de les 18 mesures presentades. Les úniques mesures que reben un suport inferior són derogar la Llei d'estrangeria, instaurar una renda bàsica universal i instaurar pressupostos participatius, i això no es deu tant al desacord com al fet que hi ha bastants activistes que no hi estan «ni d'acord ni en desacord». Aquelles mesures amb les quals més d'un 80% hi està d'acord o molt d'acord són: prohibir la privatització dels serveis públics que ofereixen béns i serveis bàsics; limitar el poder dels mercats financers; instaurar referèndums obligatoris i vinculants per a les decisions polítiques importants; eliminar els privilegis de la classe política i l'acumulació de càrrecs; aturar els desnonaments de primers habitatges; impulsar l'economia social; derogar les reformes laborals implantades des de l'esclat de la crisi; crear una banca pública; incrementar les penes per als delictes mediambientals; prohibir els rescats a la banca; establir llistes electorals obertes; impedir que les llistes electorals incloguin imputats/ades o condemnats/ades per corrupció; crear un impost especial per a les grans fortunes; augmentar la inversió pública en energies renovables, i permetre la dació en pagament per cancel·lar hipoteques.

Tots els resultats anteriors són congruents amb el fet que la gran majoria de les persones enquestades se situa en posicions d'esquerra. Així, la mitjana relativa a la ubicació en l'eix esquerra-dreta (l'1 és l'esquerra i el 10 la dreta) és de 2,87, amb una mitjana de 3,42 en el cas dels membres de l'ANC i de 2,11 en el cas dels membres del Procés Constituent. Pel que fa a la simpatia de partit, els membres de l'ANC es decanten majoritàriament per ERC (15), seguit per CiU (6), tot i que també hi ha 2 persones que simpatitzen amb ICV-EUiA i 1 amb la CUP, mentre que els membres del Procés Constituent se senten

majoritàriament identificats amb la CUP (14) i, en menor mesura, amb Podem (5).

En conclusió, els resultats de l'enquesta mostren diferències substancials entre els dos grups d'activistes, tot i que això no significa que no hi hagi varietat interna en el si de totes dues organitzacions, especialment en el cas de l'ANC, que és una organització amb molts més membres, ni tampoc que no hi hagi aspectes comuns entre bona part dels activistes. D'una banda, hem vist que la majoria se situen en posicions d'esquerra, tot i que els membres de l'ANC estan més vinculats a actors polítics convencionals i els del Procés Constituent als moviments i plataformes que han protagonitzat l'últim cicle de protesta. En relació amb això, cal remarcar que la majoria dels membres de l'ANC (69%) es consideren independentistes «de tota la vida», mentre que la majoria dels membres del Procés Constituent (77%) diuen que s'hi han tornat en els darrers anys. Aquesta diferència explica també que els aspectes identitaris tinguin més pes en els membres de l'ANC que en els del Procés Constituent com a motius per lluitar per la independència. Tot i així, els dos grups coincideixen a considerar la construcció d'una societat més justa i igualitària i la construcció d'una societat més democràtica i participativa com a dos dels principals motius per lluitar per la independència, mentre que donen força menys importància a les consideracions econòmiques. Així mateix, també cal destacar l'elevat nivell de participació del conjunt d'activistes en diversos tipus d'accions de protesta i el seu alt grau d'acord amb les principals demandes de les xarxes socials crítiques.

Conclusions

En aquest treball, s'ha volgut aportar nous factors explicatius de l'expansió del moviment independentista català en els darrers anys situant-lo en el context del cicle de protesta desencadenat per la crisi, que s'ha considerat com una oportunitat política per al moviment. Des d'aquest punt de vista, s'ha intentat demostrar que l'orientació política i els marcs de significat de l'independentisme connecten amb els marcs rupturistes que s'han estès arran d'aquest cicle i que,

d'aquesta manera, s'ha convertit en catalitzador del desig de democratització i canvi social d'una part important de la població catalana, tal com plantejava la hipòtesi 1 del treball. L'anàlisi de les dades del Baròmetre d'Opinió Política del CEO de la primera onada de 2014 mostren que el sentiment independentista està molt associat a posicions d'esquerra, a valors postmaterialistes, sobretot el desig d'augmentar la participació de la ciutadania en els afers públics, i a una alta participació en manifestacions, associacions/organitzacions i plataformes d'acció ciutadana. D'altra banda, l'enquesta als activistes del moviment mostra que la construcció d'una societat més justa i igualitària i la construcció d'una societat més democràtica i participativa són, juntament amb la protecció de la llengua, la cultura i la identitat catalanes, els principals motius que empenyen aquest col·lectiu a lluitar per la independència. A més, tant el baròmetre del CEO com l'enquesta als activistes apunten que els factors identitaris són menys determinants en el cas de les persones que s'han tornat independentistes en els darrers anys i que no es pot considerar les raons instrumentals de caràcter econòmic com l'única explicació alternativa del viratge cap a l'independentisme d'aquest sector de la població.

La majoria dels «nous independentistes» són persones que comparteixen els valors i les actituds descrits anteriorment, encara que aquest grup inclou també un bon nombre de persones centristes i que simpatitzen amb CiU. Per a Antonio Baños, aquestes persones són les que s'han sentit més decebudes per l'«ordre» en què creien i han deixat de confiar en tota una sèrie d'institucions. En relació amb això, afirma que «la societat catalana vol lleis i ordre, que les coses funcionin amb una lògica que no sigui discrecional, perquè l'evidència és que les normes del Reino de España són campí qui pugui». Opina que el que necessita la petita burgesia catalana és «que qui valgui prosperi, que els comptes siguin clars, que les coses funcionin, un Estat net, una societat ordenada, una moral pública, participació a les institucions..., que són coses que fa més de cent anys que estan en l'imaginari del republicanisme. Abans la manera d'aconseguir-ho era l'autonomisme, ara és la independència». Des d'aquest punt de vista, Baños creu que hi ha una qüestió de «dignitat cívica» que és transversal a tots els sectors independentistes. En aquest sentit, es pot

afirmar que hi ha sectors del moviment independentista que no desitgen una transformació radical de la societat, però sí una regeneració política i democràtica i unes «regles del joc» més justes.

L'enquesta als activistes ha permès constatar que una part dels activistes que formen part de les organitzacions del moviment independentista català mantenen vincles i contactes amb les xarxes socials crítiques sorgides o revitalitzades arran del cicle de protesta desencadenat per la crisi, tal com plantejava la hipòtesi 2. Si bé la majoria dels activistes de l'ANC presenten una activitat més circumscrita al moviment independentista i menys relacionada amb aquestes xarxes, a diferència dels activistes del Procés Constituent, bona part d'ells participen en diversos tipus d'accions de protesta, fet que els vincula a una «comunitat de protesta» més àmplia. D'altra banda, s'ha constatat que les organitzacions del moviment independentista mantenen contactes freqüents amb altres actors polítics, ja sigui actors més convencionals com partits i sindicats com d'altres més nous com plataformes i moviments ciutadans. Pel que fa a això, Antonio Baños opina que els moviments socials també han entès que ara no importen els matisos i que «es pot transitar més o menys» entre uns espais i altres. Afirmar que «molta gent entén que l'única manera de forçar una ruptura és posant l'Estat espanyol en una disjuntiva molt forta» i que, per tant, «els moviments socials s'estan integrant en el "sí + sí" perquè és l'opció més radical disponible», a banda de Podem, que al seu parer és l'altra opció radical disponible.

En relació amb això, Arcadi Oliveres assenyala que, tot i que a l'Estat espanyol hi ha forces com Podemos que busquen una transformació social, a Catalunya la reivindicació social està molt lligada a l'independentisme, que és una opció política que ja representa un trencament amb l' statu quo. A més, opina que la gent s'ha anat adonant que cal transcendir la reivindicació sectorial i elevar la protesta a un grau superior de reivindicació política general. Antonio Baños també creu que s'està estenent la idea que es «comença a tenir prou força per no haver de refugiar-se en la lluita sectorial». Des d'aquest punt de vista, es pot considerar que el moviment independentista català s'ha anat convertint en un espai de confluència entre els marcs de significat més propis de l'espai de

l'independentisme-sobiranisme i els marcs de significat que s'han difós arran de la crisi i el cicle de protesta, tal com apuntava la hipòtesi 3. D'una banda, els sectors nacionalistes i independentistes tradicionals han creat marcs de significat més oberts i inclusivament entorn del concepte del dret a decidir i l'èmfasi en un futur millor, i de l'altra, els actors que han protagonitzat l'últim cicle de protesta han adoptat el concepte del dret a decidir i l'han connectat amb l'aspiració de crear una societat més justa i democràtica. Tal com assenyala Antonio Baños, gran part de l'atractiu de la independència és la possibilitat de crear una nova comunitat política i una nova societat: «La República catalana no existeix, llavors tot és possible».

Es pot concloure que l'expansió del moviment independentista a Catalunya és fruit d'una gran diversitat de factors, però que no es pot analitzar només en termes identitaris i econòmics. Aquest moviment, com qualsevol altre moviment social, no és aliè a les dinàmiques generals d'acció col·lectiva i de transformació d'esquemes interpretatius que es produeixen en una societat com a conseqüència d'esdeveniments polítics, econòmics i socials de gran abast. L'èmfasi en l'aprofundiment democràtic, l'apoderament de la ciutadania i un projecte polític de futur ha aconseguit atraure sectors de la població reticents al nacionalisme tradicional i ha apropat l'independentisme català a allò que Castells anomena «identitat-projecte», que és aquella identitat que s'articula a partir d'una autoidentificació amb elements culturals, històrics i territorials, però que proposa un projecte amb el qual tots els membres d'una societat es poden identificar, no només en el passat, sinó també en el futur (Castells, 2004).

Algunes consideracions finals

El treball que s'ha presentat en aquest article es va dur a terme el 2014, any en què l'independentisme es trobava en ple apogeu. Tanmateix, els últims sondeigs i enquestes mostren un cert retrocés del suport de la població catalana a la independència. Així, a l'últim Baròmetre d'Opinió Política del CEO, de març de 2015, un 39,1% dels catalans enquestats es mostraven partidaris

de la creació d'un Estat independent davant la pregunta que presenta diverses opcions d'encaix de Catalunya a Espanya, quan aquest percentatge era del 45,2% i el 45,3% als baròmetres de la primera i la segona onada de 2014. A més, davant la pregunta directa «Vol que Catalunya esdevingui un Estat independent?», el percentatge de persones que contestaven «no» (48%) era quatre dècimes superior al de les que responien «sí» (el 44,1%).

Els motius d'aquest canvi de tendència poden ser diversos: desencant amb el procés per la divisió dels partits del bloc sobiranista, cansament dels activistes, esgotament del mateix cicle de protesta... Tot i així, sembla clar que un motiu important és la consolidació de noves formacions polítiques que també aspiren a capitalitzar el malestar social i el desig de canvi de la població. En un article publicat el 14 d'agost de 2014 a *El País*, Gil Calvo predeia que, després del clímax de 2014, els cicles de protesta espanyol i català, confluents fins aleshores, començarien a divergir entre si, «competint per la participació de la mateixa base social de seguidors» davant les eleccions municipals del maig de 2015, en les quals els votants catalans d'esquerres hauran de triar, sobretot, entre partits polítics que reclamen un procés secessionista i candidatures ciutadanes inspirades en el llegat del moviment dels indignats en les quals participa Podem. Segons aquest sociòleg, aquesta divergència d'interessos «els farà dividir les seves forces neutralitzant-se mútuament».

Certament, diverses forces polítiques competeixen per l'ampli segment de l'electorat que prioritza els eixos social i de la radicalitat democràtica i que bascula entre el sobiranisme —o dret dels catalans a decidir l'encaix de Catalunya a Espanya— i l'independentisme. No obstant això, sembla precipitat donar per finalitzada la cooperació entre les formacions secessionistes i aquelles sorgides del cicle de protesta, tal com ho demostren algunes candidatures municipals conjuntes, i sembla probable que es mantinguin espais de confluència mentre els objectius comuns d'uns i altres distingeixen de ser assolits. D'altra banda, tot sembla indicar que una part significativa de la població catalana seguirà fluctuant entre aquestes diverses formacions segons el curs dels esdeveniments, les expectatives de cada moment i els canviants climes d'opinió.

Sigui com sigui, l'evolució del moviment independentista català reforça la conclusió general del treball que cal tenir en compte les dinàmiques generals d'acció col·lectiva i de ruptura ideològica en l'estudi dels processos secessionistes, i cal considerar aquests processos com a catalitzadors de fenòmens aliens al nacionalisme pròpiament dit. El cas d'Escòcia, on el Partit Nacionalista Escocès ha suplantat el laborisme com a força majoritària entre les classes populars desencantades, en seria també un bon exemple.

Referències bibliogràfiques

- ABELLA, J. D. (2014): «La revolta sobiranista catalana». A: PASTOR, J. i ROJAS PEDEMONTE, N. (ed.). *Anuari del conflicte social 2013*. Barcelona: Observatori del conflicte Social, Universitat de Barcelona, p. 457-478.
- AGUILAR, S. (2011): «La teoría de los *clivajes* y el conflicto social moderno». A: IBARRA, P. i CORTINA, M. (comp.). *Recuperando la radicalidad*. Barcelona: Hacer, p. 209-235.
- ANTENTAS, J. M. (2013): «La indignación, tras la explosión inicial. El 15M en Catalunya durante 2012». A: AGUILAR, S. (ed.). *Anuari del conflicte social 2012*. Barcelona: Observatori del conflicte Social, Universitat de Barcelona, p. 263-274.
- (2014): «El Procés Constituent: una nueva herramienta sociopolítica en construcción». A: PASTOR, J. i ROJAS PEDEMONTE, N. (ed.). *Anuari del conflicte social 2013*. Barcelona: Observatori del conflicte Social, Universitat de Barcelona, p. 539-551.
- BAÑOS, A. (2013): *La rebel·lió catalana*. Barcelona: LaButxaca.
- BENEDICTO, J. (1995): «La construcción de los universos políticos de los ciudadanos». A: BENEDICTO, J. i MORÁN, M. L. (ed.). *Sociedad y política. Temas de sociología política*. Madrid: Alianza, p. 227-268.
- CASTELLS, M. (2004): «Globalització i identitat. Una perspectiva comparada». *Idees*, núm. 21, p. 17-28.
- DELLA PORTA, D. (2011). «Eventful Protests, Global Conflicts». A: IBARRA, P. i CORTINA, M. (comp.). *Recuperando la radicalidad*. Barcelona: Hacer, p. 249-268.
- DIANI, M. (2009): «The Structural Bases of Protest Events. Multiple Memberships and Civil Society Networks in the 15 February 2003 Anti-War Demonstrations». *Acta Sociologica*, vol. 52, núm. 1, p. 63-83.
- DÍEZ MEDRANO, J. (1999): *Naciones divididas. Clase, política y nacionalismo en el País Vasco y Cataluña*. Colección Monografías, núm. 167. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- GAGNON, A. G.; SANJAUME, M. (2014): «Cataluña: federalismo y derecho a decidir». A: PASTOR, J. i ROJAS PEDEMONTE, N. (ed.). *Anuari del conflicte social 2013*. Barcelona: Observatori del conflicte Social, Universitat de Barcelona, p. 432-456.
- GIL CALVO, E. (2013): «Resistencia contra austeridad. La lucha contra el gran ajuste, en la estela del 15M». A: AGUILAR, S. (ed.). *Anuari del conflicte social 2012*. Barcelona: Observatori del conflicte Social, Universitat de Barcelona, p. 1311-1366.

- GIL CALVO, E. (2014): «El ciclo de protesta catalán frente al español». *El País*, 14 d'agost de 2014.
- GINER, S. (2013): «La rebelión catalana y la ofensa a la Nación». A: AGUILAR, S. (ed.). *Anuari del conflicte social 2012*. Barcelona: Observatori del conflicte Social, Universitat de Barcelona, p. 511-513.
- HECHTER, M. (1992): «The Dynamics of Secession». *Acta Sociologica*, vol. 35, núm. 4, p. 267-283.
- HIERRO, M. J. (2010): *Canvis a curt termini en la identificació nacional a Catalunya*. Col·lecció Informes Breus, núm. 32. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- HOBBSAWM, E. (2000): *Naciones y nacionalismo desde 1780*. Barcelona: Crítica. Col·lecció Biblioteca de Bolsillo.
- JASPER, J. M. (2011): «Emotions and Social Movements: Twenty Years of Theory and Research». *Annual Review of Sociology*, núm. 37, p. 285-303.
- LÍNDEZ BORRÀS, M. del C. (2013): «Movilización en la sociedad catalana: aparición y pervivencia». *Clivatge*, núm. 2, p. 88-116.
- MUÑOZ, J.; TORMOS, R. (2012): *Identitat o càlculs instrumentals? Anàlisi dels factors explicatius del suport a la independència*. Col·lecció Papers de Treball. Barcelona: Centre d'Estudis d'Opinió.
- PASTOR, J. (2014): «El 15M, las mareas y su relación con la política sistémica. El caso de Madrid». A: PASTOR, J. i ROJAS PEDEMONTE, N. (ed.). *Anuari del conflicte social 2013*. Barcelona: Observatori del conflicte Social, Universitat de Barcelona, p. 224-247.
- RIVAS, A. (1998): «El análisis de marcos: una metodología para el estudio de los movimientos sociales». A: IBARRA, P. i TEJERINA, B. (ed.). *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Editorial Trotta, p. 181-215.
- SERRA, B. (2013): «L'Assemblea Nacional Catalana (ANC): moviment i política». A: AGUILAR, S. (ed.). *Anuari del conflicte social 2012*. Barcelona: Observatori del conflicte Social, Universitat de Barcelona, p. 528-551.
- SNOW, D. A.; BENFORD, R. D. (2000): «Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment». *Annual Review of Sociology*, 26, p. 611-639.
- SUBIRATS, J.; VILAREGUT, R. (2013): «El debat sobre la independència a Catalunya. Causes, implicacions i reptes de futur». A: AGUILAR, S. (ed.). *Anuari del conflicte social 2012*. Barcelona: Observatori del conflicte Social, Universitat de Barcelona, p. 514-527.
- TARROW, S. (2012): *El poder en movimiento*. Madrid: Alianza.
- i TILLY, C. (2007): *Contentious politics*. Boulder: Paradigm.

Pàgines web

Assemblea Nacional Catalana: <http://assemblea.cat>
 Centre d'Estudis d'Opinió: <http://www.ceo.gencat.cat>

Entrevistes

- Arcadi Oliveres. Entrevista realitzada a Barcelona el 29 de juliol de 2014.
- Antonio Baños. Entrevista realitzada a Barcelona el 4 d'agost de 2014.